

Tilastot ja tarinat lastensuojelun tietolähteinä

TARJA HEINO – TARJA PÖSÖ

Aluksi

Joukkotiedotusvälineissä ja tutkimuksellisissa teksteissä viitataan lastensuojelun asiakasmäärien kasvuun silloin, kun argumentoidaan lasten ja nuorten pahoinvoinnin lisääntyneen. Vahvana osoituksena on tällöin käytetty yhtäältä huostaanottojen, toisaalta avohuollon toimenpiteiden kohteena olleiden lasten lukumäärän kasvua. Eriyisesti avohuollon asiakkaiden määrä on lastensuojelussa kasvanut 111 prosenttia vuodesta 1992 vuoteen 2001. Lukumäärinä se tarkoittaa, että tällä hetkellä noin 50 000 lasta (4,4 % alle 18-vuotiaista) raportoidaan lastensuojelun avohuollon asiakkaiksi, kun vastaava luku vuonna 1992 oli noin 23 500 lasta ja nuorta (2,0 % alle 18-vuotiaista).

Lastensuojelu kohdistuu niihin lapsiin ja perheisiin, joiden psykososiaalinen tilanne on heikko. Siksi lastensuojeluasiakkaiden määrät saattavat toimia tarpeellisina peilauspintoina silloin, kun halutaan tietää lasten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin puutteista. Lastensuojelu kohdistuu kuitenkin valikoidusti, ja siksi sen välittämään kuvaan lapsuuden ja lapsiperheiden huono-osaisuudesta tulee suhtautua varauksellisesti. Toimenpidepohjaiset luvut kertovat ensisijaisesti toimenpiteistä ja vasta toissijaisesti niiden kohteena olevista ilmiöistä ja ihmisistä.

Motiivi kirjoittaa tämä artikkeli nousee tarpeesta eritellä lastensuojelua koskevan tiedon luonnetta. Konkreettinen sysäys artikkelin kirjoittamiselle syntyi niistä vaikeuksista, joita koimme yrittäessämme rakentaa alueellista kuvaa lastensuojelusta Kanta-Hämeessä olemassa olevan tiedon perusteella osana sosiaalialan osaamiskeskustoimintaa.¹

Artikkelin alkuosassa tarkastelemme *lastensuojelutilastoista saatavaa tietoa ja siihen liittyviä pul-*

mia: mistä asioista tilastot kertovat, ketkä osallistuvat tietojen määrittämiseen ja sitä kautta tiedon tuottamiseen, miten tiedot kootaan sekä ketkä niitä käyttävät, miten ja mihin tietoja käytetään. Tilastoidut lukumäärät osoittautuvat niukoiksi ja paikoin vain ehdollisesti luotettaviksi mittareiksi. Ne toteuttavat monia yhteiskunta- ja talouspoliittisia intressejä ja nuo intressit ovat luettavissa myös tilastointikäytännöistä. ”Paljaita faktoja” lasten ja perheiden tilanteista tai lastensuojelutoimenpiteistä (ks. Rantalaiho 1998) lastensuojelutilastot eivät kerro. Niukkuus kuvaa myös muuta julkista kuntakohtaista lastensuojelutietoa.

Tarkastelemme myös sitä, *millaista tietoa lastensuojelun tutkimuksessa on tuotettu* viimeaikaisessa suomalaisessa sosiaalitutkimuksessa, ja yritämme olla sivuuttamatta lastensuojelun oma-kohtaiseen kokemukseen liittyviä kuvauksia. Lopussa pohdimme, *millä ehdoilla* olisi mahdollista saada tietoa lastensuojelusta tässä yhteiskunnallisessa tilanteessa, jossa lastensuojeluun kohdistetaan monia kehittämisodotuksia muun muassa sosiaalialan osaamiskeskusten kontekstissa.

Tilastoitu lastensuojelu

Lastensuojelutoimenpiteitä on tilastoitu vuoden 1936 jälkeen, jolloin ensimmäinen lastensuojelulaki tuli voimaan. Tilastointi noudatti vuoteen

¹ Olemme työskennelleet vuoden ajan (2002–2003) rakentaaksemme lastensuojelun tutkimusohjelmaa osana Osaava lastensuojelu -hanketta Kanta-Hämeessä. Hanke on osa alueen sosiaalialan osaamiskeskustoimintaa. Artikkelissa kuvatut keskustelut ja systemaattiset aineistonhankintayritykset pohjautuvat tuossa tehtävässä saatuihin kokemuksiin.

1983 asti yksilökohtaisen lastensuojelun osalta määrittelyjä, jotka voitiin paikantaa lakiin. Lapset ja nuoret jaoteltiin turvattomiin ja suojelukasvatuksen kohteena olleisiin. Tilastosta saattoi lukea vähintäänkin neljänlaista informaatiota: 1) asiakkaita koskevaa tietoa (ikä, huoltajat, toimenpiteiden syyt, toimenpiteet), 2) tietoa toimenpiteiden liikkeistä vuoden ajalta (ensimmäinen ja viimeinen toimenpide), 3) laitosten toimintaa kuvaavaa tietoa (henkilöstö, paikat, kustannukset) ja 4) alueellista kuvausta (lääni- ja kuntakohtaista tietoa asiakkaista ja laitoksista). Tiedot keräsi ja julkaisi sosiaalivaltio, ja työ oli osa Suomen virallista tilastotuotantoa (SVT-sarjaa). Tilastojen tutkimuskäyttö oli hankalaa, eikä tutkimuksissa ole käytetty muuta kuin sosiaalivaltion Valtion tietokonekeskukselta tilaamia valmiita taulukoita.

Vuonna 1984 voimaan tullut lastensuojelulaki muutti lastensuojelun käsitteistöä, toimenpiteitä ja niihin ryhtymisen perusteita. Myös tilastointitapojen tuli muuttua. Uutta lastensuojelun tilastointia rakennettaessa keskeinen motiivi oli luoda systeemi, jonka avulla voidaan seurata lain toteutumista. Juridiikka tuli määrittämään tilastoinnin sisältöä. Tästä seuraa toinen merkittävä asia. Lastensuojelun juridiikan hallinta vaatii erityisosaamista, ja niinpä myös lastensuojelutoimien tilastointi edellyttää lain tuntemusta.

Nykyinen lastensuojelutilastointi ei ole lastensuojelun kannalta niin yksityiskohtaista kuin edellisen lain aikainen tilastointi. Tilasto kootaan vain lastensuojelulain mukaan sijoitettujen lasten osalta lapsikohtaisesti. Tietoja kerätään lapsen sukupuolesta, huoltajasta (kuka huoltajana) ja sijoitus- ja huostaanottoperusteista sekä sijoituspaikoista tilastovuoden aikana ja niiden muutoksista vuoden aikana. Perusteet on luokiteltu lakipykälän mukaan (kiireellinen tai vastentahtoinen huostaanotto jne.). Lastensuojelulaitoksista ei koota enää lainkaan yhtenäistä tiedostoa. Vain järjestöjen ja yksityisten ylläpitämien laitosten ja perhekotien tiedot sisältyvät rekisteriin yksityisistä palveluntuottajista (ks. Kauppinen & Niskanen 2003). Stakesin lastensuojelutilaston sisältämistä tiedoista voi myös ulkopuolinen tilata erilaisia ajoja, ja tilasto on relaatiotietokantana (ilman tunnistetietoja) periaatteessa tutkijoiden käytettävissä aikaisempaa merkittävästi helpommin ja monipuolisemmin.

Lastensuojelun kehityksen tarkastelu tilastojen pohjalta on ongelmallista. Tilastointiperusteet ovat muuttuneet lainmuutosten myötä niin, että

edes huostaan otettujen lasten lukumäärän seuraaminen ei ole helppoa, sillä uusi lastensuojelulaki mahdollisti sijoituksen kodin ulkopuolelle ilman huostaanottoa avohuollon tukitoimenpiteenä. Nykyisen lastensuojelulain voimassaolon aikana on tapahtunut muitakin muutoksia. Lisäksi tilastot katkesi vuosiksi 1984–1990, jolloin lastensuojelutilastoa ei julkaistu. Tänä aikana käytiin laajaa keskustelua yksilöön kohdistuvan tiedonkeruun oikeutuksesta. Lastensuojelutilaston lakkauttamistakin vaadittiin. Uuden lastensuojelulain voimaantulon jälkeinen ensimmäinen lastensuojelutilasto koottiin vuodelta 1987 kokeilu- luonteisesti ja siihen liitettiin laaja retrospektiivinen tietojenkeruu kaikista sinä vuonna lastensuojelun asiakkaana olleista lapsista. Aineisto oli sekä poikkileikkaustilasto että sitä syventävä tiedosto, jolla selvitettiin lapsikohtaisesti asiakkuuden historiaa sen alkamisesta kyseiseen vuoteen asti. (Ks. Kivinen & Heinonen 1990; Kivinen 1992.)

Vasta vuodesta 1992 alkaen alettiin koota kuntakohtaisia tietoja avohuollon tukitoimien piirissä olleista lapsista ja nuorista. Kuntavertailuissa avohuollon asiakkaiden osuus kunnan lapsiväestöstä vaihteli 0,1 prosentista yli kymmeneen prosenttiin. Suurten erojen syitä jäljittävässä tutkimuksessa Sari Kauppinen (1994) havaitsi, että lastensuojelun asiakkuuden määrittelyssä oli eroja sen lisäksi, että tiedot kerätään kunnissa eri tavoin ja että niitä myös käytetään eri tarkoituksiin. Lastensuojelusiakkuuksien määrittely on laajemminkin todettu paikallisesti vaihtelevaksi käytännöksi (Kivinen 1994; ks. myös Kumpulainen 2002, 18).

Viranomais- ja lainsäädäntökeskeisyys tekee lastensuojelun tilastojen kansainvälisen vertailun vaativaksi, käytäntöjen kansallisuuden ja paikallisuuden vuoksi joskus jopa mahdottomaksi tehtäväksi. Joissakin maissa adoptio luetaan osaksi lastensuojelutoimenpiteitä, Suomessa ei; joissakin maissa rikoksia tekevät nuoret luetaan lastensuojelusiakkuuksista pois, Suomessa käytäntö muotoutuu lapsikohtaisesti ja paikallisesti, ja samoja lapsia voi olla sekä rikos- että lastensuojelutilastoissa; joissakin maissa lastensuojelutilasto kootaan vain huostaan otetuista lapsista, Suomessa kodin ulkopuolelle sijoitettuihin sisältyvät myös ilman huostaanottoa (avohuoltona ja jälkihuoltona) sijoitetut ja niin edelleen. Se, mitä lastensuojelulla kaiken kaikkiaan tarkoitetaan, voi vaihdella merkittävästi maasta toiseen (Pringle 1998). Jopa Pohjoismaiden välillä on selviä eroja lasten-

suojelun toimenpiteiden ja niiden tilastoinnin välillä².

Merkittävä varaus lastensuojelutilastojen antamaan kuvaan lasten ja perheiden ongelmista tulee myös siitä, että tilastoinnin kohteena on vain viranomaisten järjestämä lastensuojelu. Lasten lähiyhteisöjen sekä paikallisten palvelujen taso ja toimintakäytännöt heijastuvat erityisesti avohuollon asiakasmääriin. Tiedetään myös, että ihmisillä on ja on ollut käytössään monenlaisia tapoja ratkoa vaikeitakin lasten kasvatus- ja käyttäytymisongelmia jopa sijoittamalla lapsi oman kodin ulkopuolelle läheisten hoitoon (Heino 2001; Berridge 2001). Pitkäaikaisetkin järjestelyt voivat jäädä yksityisiksi, ja siksi ne jäävät kirjautumatta lastensuojelutilastoihin. Toisaalta, jos kunnan peruspalvelut toimivat hyvin ja vastaavat lasten ja perheiden erityisempiinkin tarpeisiin, paine lastensuojeluun vähenee ja tilastoitu lastensuojelu voi sitä kautta jäädä vähäiseksi.

Tilaston tuottamisen ongelmia

Tilastoinnin kriittinen kohta on tunnetusti siinä, miten jokin teko, toimenpide tai yksilö yhtäältä tuotetaan tilastoinnin kohteeksi (Foucault 1980; Hänninen & Karjalainen 1997) ja toisaalta tunnistetaan tilastoinnin aiheeksi (nuorisorikollisuuden osalta esim. Cicourel 1968; itsemurhien osalta esim. Atkinson 1978; lasten seksuaalisten hyväksikäyttöjen osalta Hacking 1997). Kun Foucault'laisittain voisi väittää, että lastensuojelun lapsia (instituutioissaan) hallinnoidaan mm. tilas-

² Anne-Dorthe Hestbæk (1998) on tehnyt vertailevan tutkimuksen Pohjoismaiden lastensuojelun pakkotoimista, erityisesti huostaanotoista. Tutkimus osoitti, että pakkohuostaanoton käsite Pohjoismaissa vaihtelee, eikä tilastojen avulla voida vertailla pakon käytön laajuutta luotettavasti. Kaikissa maissa pakkohuostaanotolla tarkoitetaan huostaanottoa, jota joku asianosaisista vastustaa. Tanskassa, Islannissa ja Ruotsissa huostaanoton tekevät vapaaehtoisiksi se, että asianosaiset ilmaisevat suostuvansa siihen, sekä se, että lapsi kotiutetaan välittömästi, jos asianosainen sitä vaatii. Sen sijaan Suomessa ja Norjassa suostumukseen perustuva huostaanotto merkitsee, että lasta ei huoltajan vaatimuksestakaan automaattisesti kotiuteta. Ruotsissa taas on erillinen "kiertomenettely", jota tilastot eivät pakon mielessä tunnista: sosiaalilautakunta voi päättää muuttokiellostä (flyttningsförbud), minkä jälkeen lapsi jää sijaisperheeseen. Käsitteelliset erot heijastuvat tilastolukujen tulkintaan. Vastaavasti sijoitettuihin lapsiin on Tanskassa sisällytetty sisäoppilaitoksiin sijoitetut nuoret, ja tämä on vuosikymmeniä sotkenut vertailuja (vogt Grinde 1985 & 1989).

tojen avulla, voidaan myös kysyä, miten nämä hallinnoimisen käytännöt valtakunnallisesti taikka paikallisesti toimivat, mitä (hyvää) tällainen sosiaalinen hallinnointi on näille lapsille tuottanut.

Kunnallisen lastensuojelun sosiaalityöntekijät ovat ilmaisseet tuon tuostakin epäluottamustaan lastensuojelutilastoa kohtaan (Kivinen 1994; O'Brien & al. 1992). He samoin kuin toimistotyöntekijät kuitenkin keräävät edelleen viralliset tilastotiedot. Sosiaalityötä on kritisoitu myös työn heikosta dokumentoinnista (esim. Kallinen-Kräkin 2001). Nykyistä seikkaperäisempää dokumentointia kaivataan asiakastyön sisältöjen näkyväksi tekemisessä. Dokumentoinnin tarpeellisuus asetetaan usein sosiaalityön ulkopuolelta: lastensuojelusiakirjat tulee kirjata tarkasti mahdollisia oikeudenkäyntejä varten, lastensuojelun asiakasmääristä ja sijoituksista kootaan tiedot Stakesia varten ja huoltosuunnitelmat kirjataan mahdollista suurten kustannusten tasausjärjestelmää varten.

Kanta-Hämeen alueella saatoimme seurata sosiaalityön eri toimijoiden ristiriitaista suhtautumista lastensuojelutietojen keräämiseen. Keskusteluissa viitattiin Stakesin tilastoseurannan ja kunnan päätöksentekoaikojen tarpeisiin, mutta pohdittiin myös, miten työtä ja lapsen asiakkuuden kulkua voi kuvata työn kehittämistä ja seuranta varten. Oma, sisäistä asiakastilanteisiin liittyvä seuranta tehdään, mutta sitä ei tuoda aktiivisesti ulkopuolisten tarkasteltavaksi. Kyse voi olla pienen työntekijäkunnan tekemistä havainnoista ja keskinäisestä seurannasta, jota ei välttämättä lainkaan dokumentoida. Johtamistyön tueksi tehty seuranta voi myös olla sellaista, että sitä ei organisaation ulkopuolinen tavoita. Sama koskee lautakunnille tehtyjä katsauksia ja analyyssejä. Vuosikertomustietojen lisäksi Stakesin lastensuojelutilastoa varten kerätyt tiedot saattavat niin ollen edustaa kunnassa lastensuojelun systemaattisinta ja julkisinta tiedonkeruuta.

Tilastointi Stakesin tietojenkeruupohjaan merkitsee käytännössä neuvotteluja rekisterinpitäjän kanssa siitä, mitä kirjataan. Ohjeet ja lastensuojelutoimenpiteet eivät kohtaa toisiaan ongelmitta, ja siksi tiedonkeruulomakkeiden täyttäjien ja tilaston ylläpitäjän välillä käydään neuvotteluja. Kun tietoja siirretään yksittäisistä asiakastilanteista ja -asiakirjoista, tulee neuvottelun aiheeksi esimerkiksi se, onko yhden yön sijoitus tilastoitava kodin ulkopuoliseksi sijoitukseksi ja onko se tilastossa samanarvoinen kuin koko vuoden kestänyt sijoitus jonkun toisen lapsen kohdalla³. Voi-

daan olettaa, että mitä enemmän kunnassa on kokemusta tilastotietojen keräämisestä ja tilaston täyttämisen edellyttämää lainsäädäntötietoa, sitä vähemmän neuvotteluja käydään. Mitä enemmän tietoa kokoavat toimisto- ja sosiaalityöntekijät vaihtuvat, sitä helpommin tulkinnat muuttuvat. Yhtä lailla voidaan olettaa, että mitä vähemmän luottamusta tai hyötyodotuksia valtakunnalliseen tilastoon kunnassa on, sitä vähemmän tarkistavia neuvotteluja käydään. Tämä tuo vaihtelua tietojen luomisessa niin kuntien välille kuin kunnan sisälle ajankohdasta ja kerääjästä riippuen.

Tilastointi merkitsee tapahtuneen rekonstruointia. Sosiaalityöntekijöiden kirjaamiskäytäntöt eivät taivu yksiselitteisesti tilastointiluokituksiin. Edellisen vuoden varrella tehtyjä merkintöjä tulkitaan ja niitä kuvaavien tapahtumien soveltuvuutta sovitellaan tilastointilomakkeen kysymyksiin ja luokkiin. Rekonstruointityöhön vaikuttavat myös kunnassa käytössä olevat tiedonhallintajärjestelmät ja niiden yhteensopivuus tilastointikäytäntöjen kanssa. Esimerkiksi Kanta-Hämeen kunnissa on käytössä erilaisia tiedonhallintajärjestelmiä, ja siksi eroja tapahtuneen rekonstruoinneissa voi olettaa syntyvän.

Yhteistyö lastensuojelun, koulutoimen ja terveydenhuollon välillä vaihtelee, ja rajankäyntiongelmien saattavat näkyä myös lastensuojelutilastossa. Kunnassa on ehkä jouduttu venyttämään lastensuojelun käsitettä ja sen toimintamäärärahoja lapsen edun vuoksi. Lastensuojelutilastossa voi silloin näkyä lastensuojelutoimenpiteenä sellainen toiminta, joka periaatteessa kuuluisi toisen hallintokunnan vastuulle. Lastensuojeluna on saatettu tukea taloudellisesti esimerkiksi sellaisia lasta koulussa tukevia toimintoja, jotka olisivat kuuluneet koulutoimen tehtäviin. Vastaavasti kuraattorin ja terveydenhoitajan tekemä lapsi- ja perhekohtainen sosiaalityö ei välttämättä näy lastensuojelutilastossa.

Voi käydä niinkin, että raha puhuu ja muokkaa jopa asiakastietojen tallentamista ja asiakastyön sisältöjä. Näin on käynyt esimerkiksi vuodesta 1999

³Tämä esimerkki kuten muutkin jatkossa esitetyt tilastotietojen kokoamiseen liittyvät ulottuvuudet ovat tulleet esiin Kanta-Hämeen sosiaalityön toimijoiden kanssa käydyissä keskusteluissa. Esimerkit eivät kiinnity yksittäisiin kuntiin vaan ovat yleisemmin koettuja ongelmia. Ne ovat osin samoja, joita esitettiin jo vuoden 1987 erillistiedostoa koottaessa ja joita edelleen kysytään (Stakes/lastensuojelutilastot/Tuula Kauppila, suullinen tieto).

käytetyn lastensuojelun suurten kustannusten tasausjärjestelmän ansiosta. Se edellytti, että tasauskorvauksia maksetaan vain niistä perhekohtaisista kustannuksista, jotka sisältyvät laadittuun huoltosuunnitelmaan. Kun kunnassa on huomattu lastensuojelukustannusten kasvavan riittävän suuriksi, herkistytään laatimaan huoltosuunnitelma, joka on ehkä syystä tai toisesta jäänyt puuttumaan prosessin aikaisemmassa vaiheessa. Sosiaalityön ammattikäytäntö ei ole ohjannut lainmukaiseen toimintaan, vaan lopulta (20 vuotta lain säätämisen jälkeen) revisori pakottaa siihen.

Tilastoinnissa (ja tilaston tulkinnassa) tilastoinnisen kohteena oleva tapahtuma irtautuu helposti kontekstistaan. Suurperheen lasten huostaanotto tai sijoittaminen avohuollollisesti voi muuttaa kunnan lastensuojelun tilastoidun todellisuuden. Se näkyy radikaalina lastensuojelutoimenpiteiden kasvuna edelliseen vuoteen verrattuna. Tämänkaltaisia asioita ei saada näkyviin lukumääriin perustuvassa tilastoinnissa, ja työntekijöiden suhde tiedonkeruuseen muodostuu etäiseksi: asia erkaantuu yhteyksistään, ja tilaston kosketuspintaa lastensuojelun käytännön tilanteisiin pidetään keinotekoisena.

Lastensuojelutilaston tuottamisen ongelmat liittyvät edellä kuvatun pohjalta ennen kaikkea lastensuojelutyön määrittelykäytäntöjen ja lastensuojelutilanteiden moninaisuuteen sekä kuntien hallinnollisiin käytäntöihin ja työnjakoihin. Edelleen on kuntakohtaista kirjavuutta sen suhteen, missä tilanteessa lapsi määritellään nimenomaan lastensuojelun asiakkaaksi (Kivinen 1994). Näyttää vahvasti siltä, että lastensuojelutilaston välittämään kuvaan – ja erityisesti näiden tietojen käyttöön erilaisissa yhteyksissä – tulee suhtautua jonkin verran varauksellisesti⁴. Erityisesti silloin,

⁴Tiedossamme ei ole analyysia, jossa olisi arvioitu lastensuojelutilastoon annetun tiedon osuvuutta suhteessa tehtyyn lastensuojeluun. Kun Martti Lehti (2002) suhteutti rikosilmoituksiin perustuvan rikostilaston (poliisin keräämän) tietoja henkikirikosten lukumäärästä kuolemansyytilastoihin (oikeuslääkärin keräämä), hän totesi, että tilastojen ilmoittamat rikosmäärät eivät ole olleet identtisiä. Hänen mukaansa viime vuosina ero on ollut säännönmukaisesti vuosittain 20–30 rikosta, mikä on merkinnyt noin viidennestä rikollisuustasosta (Lehti 2002, 11–14). Viranomaispohjainen tilastotieto voi siis vaihdella. On perusteltua olettaa, että lastensuojelua koskevissa lukumäärissä on yhtä lailla kirjaamisesta aiheutuvia ”virheitä” etenkin, kun lastensuojelutoimenpiteet ovat rikosilmoituksia ja -määrityksiä tulkinnanvaraisempia ja kirjaamistavoiltaan löyhemmin ohjeistettuja.

kun lastensuojelutilastoista tehdään suoraviivaisia tulkintoja ja perustellaan niihin viitaten lasten, nuorten ja perheiden pahoinvoinnin taikka psykososiaalisista ongelmien kehitystä, varauksellisen kriittinen asenne on paikallaan (vrt. esim. Kääriäinen 2002; Kainulainen & al. 2001).

Lastensuojelu kunnallisina kertomuksina

Kunta on merkittävä lastensuojelun toteuttaja ja palvelujen järjestäjä. On syytä tarkastella kunnallisia, lastensuojelua kuvaavia raportteja ja kysyä, mitä lastensuojelusta kunnassa tietona kerrotaan. Edellisessä luvussa totesimme jo, että valtakunnallinen lastensuojelutilasto edustaa kunnissa systemaattista tiedonkeruuta ja että kunnassa tuotettu muu tieto ei välttämättä avaudu ulkopuolisille. Kunnan toimintakertomukset ovat kuitenkin vuosittain tuotettu, julkinen dokumentti. On perusteltua tarkastella lastensuojelun sijoittumista kertomukseen kunnan toiminnasta, sillä lastensuojelulapset on perinteisesti nähty ”kunnan lapsina”. Kävimme läpi neljäntoista Kanta-Hämeen kunnan vuosikertomukset vuodelta 2001 ja etsimme teksteistä, mitä ja miten niissä puhuttiin lastensuojelusta.

Lastensuojelua koskevan tiedon määrä ja luonne vaihtelivat merkittävästi eri toimintakertomuksissa. Pääsääntöisesti lastensuojelusta kerrottiin *sangen niukasti*. Niukkuus tarkoitti, että lastensuojelu mainittiin muutamalla sanalla tai esitettiin jokunen valtakunnallisen lastensuojelutilaston tunnusluku. Lastensuojelua koskevat tiedot saattoivat kokonaan puuttua, vaikka lapsia oli lastensuojelutilaston mukaan lastensuojelun toimenpiteiden kohteina. Lastensuojelua koskeva kuvaus on näyttävästi vähäisempää kuin esimerkiksi vanhusten tai lapsiperheiden sosiaalipalveluiden kuvaukset, joita tehdään sekä määrällisesti että sisällöllisesti rikkaasti. Kun lastensuojelun vuosittaista toimintaa voidaan kuvata muutamalla lauseella tai kappaleella, saattaa päivähoido olla usean sivun mittaisen tarkastelun aiheena. Tämä on osaltaan osoitus lastensuojelun marginaalisesta paikasta kunnan (sosiaali)toiminnassa. Runsaammillaan lastensuojelua kuvattiin silloin, kun lastensuojelun työmenetelmiä, käynnissä olevaa kehittämistoimintaa tai lastensuojelulle asetettuja tavoitteita ja niiden toteutumista esiteltiin. Tämänkaltaisen tarkastelu oli aineistossa poikkeuksellista ja etenkin isoille kunnille ominaista.

Lastensuojelu näkyy toimintakertomuksissa vahvasti *toimenpiteiden kuvauksina*. Nämä kuvaukset keskittyvät pääsääntöisesti laitoshoidon, perhehoidon ja avohuollon teemoihin. Toimenpiteitä tarkastellaan lukumäärien lisäksi käytettyinä rahallisina resursseina. Toimenpiteiden hallitsemassa kuvauksessa ei näytä olevan juuri lainkaan tilaa lasten ja nuorten elämäntilanteille, heidän asiakaspolkunsu tai käytössä olevan palvelujärjestelmän kuvaukselle. Lastensuojelun toiminnallisia tavoitteita kuvataan seuraavan kaltaisilla ilmauksilla:

”Tavoitteena on kuitenkin ollut rajoittaa laitoshoidon välttämättömimpään ja käyttää erilaisia avohuollon tukitoimia.”

”Lastensuojelussa käytetään monipuolisesti avohuollon tukitoimia ja kaikille tehdään avohuoltosuunnitelma. Tehdään ennaltaehkäisevää työtä lasten/nuorten parissa.”

”Uusilta huostaanotoilta ei välttytty tänäkään vuonna.”

Lastensuojelu näyttäytyy usein senkaltaisena kunnallisena toimintana, jota on onnistuneimmillaan pystytty välttämään tai vähentämään. Toimintakertomuksista ei voi kuitenkaan päätellä, onko linjaus onnistunut heikossa psykososiaalisessa tilanteessa elävien lasten, nuorten ja heidän perheidensä kannalta. Niistä ei voi myöskään lukea sitä, millaisia asiakkuuksia luovia tai ylläpitäviä syitä kunnissa mahdollisesti on.

Toimenpidepohjaisesti kuvatun lastensuojelun rinnalla on havaittavissa *työkäytäntöpohjaisesti lähestytty lastensuojelua*, tosin edellistä harvinaisempaa. Tuolloin lastensuojelua lähestyttiin kuvamalla esimerkiksi perhetyötä, viranomaisyhteistyötä ja ehkäisevää lastensuojelua seuraavasti:

”Lastensuojelussa on järjestetty entistä enemmän tukiperhetoimintaa ja pyritty reagoimaan lievimmällä tehokkaalla tavalla. Tavoitteena on ollut oikea-aikaisesti ja ajoissa ohjata perheitä erityispalvelujen piiriin.”

”Lapsiperheiden tasapainoisen elämän turvaamiseksi on kokeiltu ja otettu käytäntöön uusia työmuotoja. Aloitettiin vuonna 2000 myönnetyn ylimääräisen valtionosuuden turvin viisi projektia lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden kehittämiseksi. Kuluneena vuonna toimintoja jatkettiin. Ehkäisevä päihdetyöntekijä aloitti työn nuorten keskuudessa. Kaksi perhetyöntekijää työskenteli elämäntilanteissa olevien perheiden tukena.”

Kuntien vuosikertomusten julkisuudessa lastensuojelu on siis niukasti esillä. Kanta-Hämeen kuntien lapsista nelisensataa on ollut sijoitettuna kodin ulkopuolelle vuoden 2002 aikana. Näistä

Taulukko 1. Kanta-Hämeen kuntien "lastensuojeluprofiilit" suhteutettuna koko maan kuntatyyppin keskiarvoon vuonna 2002

	Avohuollossa alle keskiarvon	Avohuollossa sama tai yli keskiarvon
Sijoitettuna alle keskiarvon	Vähäinen lastensuojelu: Hattula, Hausjärvi, Humppila, Lammi, Tuulos	Ennakoiva lastensuojelu: Hauho, Hämeenlinna, Kalvola, Loppi, Renko, Riihimäki, Ypäjä
Sijoitettuna sama tai yli keskiarvon	Korjaava lastensuojelu: Forssa, Jokioinen, Tammela	Runsas lastensuojelu: Janakkala

oli huostaan otettuja lapsia 227. Hämeenlinnassa sijoitusten suhteellinen osuus oli sama kuin keskimäärin kaupungeissa (1,3 % alle 18-vuotiaista) ja Riihimäellä (0,9 %) se oli hieman koko maan kaupunkeja pienempi, mutta Forssassa (2,0 %) sijoitettujen lasten suhteellinen osuus oli Kanta-Hämeen kaupungeista suurin ja ylsi melkein Helsingin tasolle (2,2 %). Lisäksi avohuollon piirissä oli 1 658 lasta ja nuorta. (Tilastotiedote 2003.) Yksilöllisinä elämäntiloina lukumäärät ovat suuria, samoin asiakaskohtaisen lastensuojelun käytäntöinä.

Kanta-Hämeen alueella – kuten Suomessa yleensäkin – kunnat eroavat lastensuojelutoimintatyyppien suhteen. On kuntia, joissa lasten sijoittaminen kodin ulkopuolelle korostuu, ja vastaavasti on kuntia, joissa huostaanottoja tehdään vähän, mutta sen sijaan avohuollon tukitoimia käytetään keskimääräistä enemmän. Suuresti vaihtelee myös se, sijoitetaanko lapsi ensisijaisesti perheeseen, laitokseen vai muualle. Kanta-Hämeen alueelta löytyy esimerkkejä näistä kaikista. Esimerkiksi jo alueen kolmen kaupungin profiilit ovat erilaiset. Forssassa perhehoidossa oli lapsia enemmän kuin laitoshoidossa, ja muualle oli sijoitettuna vain muutama lapsi. Hämeenlinnassa perhehoitoon oli sijoitettuna huomattava enemmistö kaikista sijoitetuista lapsista, ja laitoksiin ja muualle oli sijoitettu yhtä paljon. Riihimäellä taas oli lapsia sijoitettuna laitoksiin enemmän kuin perhehoitoon, ja perhehoitoa oli käytetty yhtä paljon kuin muita paikkoja (tilastovuoden viimeisen sijoituksen sijoituspaikan mukaan esitettynä). (Tilastotiedote 2003.)

Halusimme kehittää tapaa kuvata kuntien lastensuojelun profiileja. Kuvaus tehtiin keskustelun avaamiseksi lastensuojelun tilasta ja sen kehittämiseksi. Ajateltiin, että sosiaalityöntekijät voivat käyttää tällaista apuvälinettä esimerkiksi tilanteessa, jossa he keskustelevaluottamushenki-

löiden kanssa lastensuojelun strategisista valinnoista kunnassa ja maakunnassa. Taulukointi voi auttaa ottamaan joitain asioita puheeksi ja suunnata keskustelua teemoihin, joista halutaan keskustella.

Kuvaukseen on kuitenkin suhtauduttava tietyin varauksin. Sillä voi leikitellä, mutta sillä voi myös käynnistää vakavaa pohdintaa moneen suuntaan, sekä käytäntöjen että tietojenkeruun suuntaan. Kuva voi tuoda esiin suurempien kuntien strategisia valintoja, mutta pienissä kunnissa myös sattuma selittää "profiloimista". Pienessä kunnassa yhden monilapsisen perheen kriisi saattaa heijastua sijoituslukuhiin suhteettomasti, avohuollon asiakkuuden määrittelyerot ovat todellista totta ja vääristävät vertailuja. Järjestöjen merkittävä työ jää tässä tarkastelussa näkymättömiin. Kriittisyys on tulkinnassa paikallaan.

Taulukon 1 tiedot on poimittu lastensuojelutilastosta⁵. Jokaisen kunnan osalta on otettu kaksi tietoa: lastensuojelun avohuollon asiakasmäärä (prosenttiluku alle 18-vuotiaista) ja kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä (prosenttiluku alle 18-vuotiaista). Nämä molemmat luvut on suhteutettu vastaavan kuntatyyppin (kaupunkimainen, taajaan asuttu, maaseutumainen) keskiarvoon. Kuntien lastensuojelun toimintatyyppitaiikka paremminkin oletusprofiilit on muodostettu seuraavasti:

- vähäinen lastensuojelutoiminta: sekä avohuollon asiakaslapsia että sijoitettuja alle kuntatyyppin keskiarvon,
- runsas lastensuojelutoiminta: sekä avohuollon asiakaslapsia että sijoitettuja yli kuntatyyppin keskiarvon,
- ennakoiva lastensuojelutoiminta: avohuollon

⁵Tiedot perustuvat Stakesin lastensuojelutilastoon, josta Tuula Kauppila ja Sari Kauppinen ovat tehneet pyydetyin poiminnan.

asiakaslapsia yli, mutta sijoitettuja lapsia alle kuntatyypin keskiarvon ("varhainen puuttuminen"),

– korjaava lastensuojelutoiminta: avohuollon asiakaslapsia alle, mutta sijoitettuja lapsia yli kuntatyypin keskiarvon ("myöhäinen puuttuminen").

Olemassa olevan tutkimustiedon valossa ei voi ottaa kantaa siihen, missä määrin kuntien välisissä eroissa on kysymys lasten ja perheiden hyvinvoinnista, palvelurakenteen eroista, erilaisten yhteisöllisten ja kulttuuristen tukirakenteiden olemassaolosta ja erilaisista viranomaiskäytännöistä ja -kulttuureista ja/tai niihin kytkeytyvistä erilaisista tilastointi- ja kirjaamiskäytännöistä. Erityisen kiinnostavaksi kysymyksen tekevät toisiaan lähellä olevien kuntien lastensuojeluprofiilien erot. Tämä tukee näkemystä, että kyseessä on ainakin josakin määrin viranomaisten suhteesta heidän toimintansa kohteena oleviin yhteisöihin (vrt. Sipilä 1982, 166–167). Kunnalliset toimintakertomukset tai muut, niukasti saatavilla olevat lastensuojelua koskevat raportit eivät anna riittävästi materiaalia tuohon kysymykseen vastaamiseen. Mitä on tapahtunut niissä kunnissa, joissa on paljon lastensuojelutoimenpiteitä siitä huolimatta, että toimintakertomuksessa toimintaa kuvataan onnistuneimmillaan minimaaliseksi? Voidaan olettaa, että erojen selvittäminen on lastensuojelustrategioiden kannalta – mikäli niitä kunnissa laaditaan – erityisen haastava.

Lastensuojelututkimuksen painotukset

Lastensuojelu hallinnollisena ja ammatillisena käytäntönä viittaa niin yksilö- ja perhekohtaiseen toimintaan kuin lapsiväestön hyvinvoinnin edesauttamiseen ja lapsipolitiikkaan yleensä. Myös lastensuojelututkimusta voi lähestyä suppeasta tai laajasta näkökulmasta. Suppeassa merkityksessä lastensuojelututkimus tarkoittaa kunnallisen lastensuojelun yksilö- ja perhekohtaisen toiminnan tutkimista. Laajassa merkityksessä lastensuojelututkimus tarkoittaa lasten ja nuorten haavoittavien elinolosuhteiden ja niiden – virallisten tai epävirallisten – hallintakäytäntöjen tutkimusta. Kohteeksi voidaan niin ollen ymmärtää joko lastensuojelutoimenpiteiden kautta määrittyvät toiminnot, ilmiöt ja toimijat tai lapsuuden, nuoruuden ja vanhemmuuden sosiaalisten ongelmien kautta lastensuojeluun tavalla tai toisella kytkeytyvät toiminnot, ilmiöt ja toimijat.

Lastensuojelututkimusta on tehty paitsi so-

siaalipolitiikan ja sosiaalityön myös psykologian, kasvatustieteen, psykiatrian, sosiologian, sosiaalipsykologian sekä hallinto- ja oikeustieteen piirissä. Tutkittavat asiantuntijakäytännöt eivät ole vain sosiaalityön vaan myös lastenpsykiatrian, kasvatuksen, erityispedagogiikan, lainkäytön, psykologian ja nuorisotyön käytäntöjä. Ilmaisu "lastensuojeluongelma" puolestaan viittaa perinteisten lasten laiminlyönnin, kaltoinkohtelun ja ongelmallisen käytöksen kategorioiden rinnalla monenlaisiin muihin perhe-elämän, elämäntulon ja sosiaalisen yhteisöelämän ongelmiin ja kipupisteisiin.

Lastensuojelututkimuksella ei ole vakiintunutta sisältöä. Siksi sillä viitataan vaihtelevasti niin suppeaan kuin laajaan näkemykseen. Suppeassa näkemyksessä tutkimuksen ongelmana on lastensuojelutoimenpiteiden keinotekoinen irrottaminen lasten ja perheiden arkielämästä ja kehityskuluista sekä muista lapsiin ja perheisiin kohdistuvista toimenpiteistä, palveluista ja asiantuntijuuksista. Toimenpiteet saatetaan nähdä yhteiskunnattomina ja siksi siirretään muualla tehtyä, runsasta tutkimusta kuvaamaan lastensuojelua Suomessakin. Lastensuojelutoimenpiteet eivät kuitenkaan tapahdu yhteiskunnallis-kulttuurisessa tyhjiössä, ja siksi ulkomaisten tutkimustulosten siirtämiseen tulee suhtautua varauksellisesti. Suppeaan lastensuojeluymmärryksen kiinnittyvän tutkimuksen vahvuus on puolestaan keskittyminen niihin erityistilanteisiin ja -kysymyksiin, joita nimenomaan lastensuojelussa eletään ja kohdataan. Kun ollaan kiinnostuneita esimerkiksi siitä, mitä huostaanoton vaikutukset lapselle ja hänen vanhemmilleen ovat, tutkimus asettuu toisenlaiseen vuoropuheluun lastensuojelun käytäntöjen kanssa kuin esimerkiksi perheiden eriarvoistumista käsittelevä tutkimus. Voi olla, että lastensuojelutyön vahvistamista ja kehittämistä tämännäköinen tutkimus palvelee välittömimmin.

Laaja näkemys lastensuojelusta ja sen mukainen tutkimus tekevät oikeutta lastensuojelun monimutkaisille sosiaalisille ja kokemuksellisille suhteille ja prosesseille. Kun katse ei ole vain lastensuojelutoimenpiteiden määrittämissä ilmiöissä, toimijoissa tai toiminnoissa, tulevat näkyviin esimerkiksi lapsiperheiden työelämän ja toimeentulon järjestelyt, sosiaaliset verkostot tai lasten ja perheiden elämässä vaikuttavat muut asiantuntijat ja organisaatiot, kuten päiväkotit, koulu, terveydenhuolto. Tuolloin muun muassa lasten, nuorten ja perheiden huono-osaisuutta ja perhe-

suhteita ja niiden rakentumista ja ylläpitoa koskevat tutkimukset (esim. Järventie 2001; Forssén & al. 2002; Forsberg & Nätkin 2003) asettuvat osaksi lastensuojelututkimusta, vaikka lastensuojelutoimenpiteet eivät olisikaan analyttisen tai empiirisen katseen kohteina. Tutkimustiedolla on merkitystä lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia rakentavien ja ylläpitävien tukijärjestelmien suuntaamisessa ja arvioinnissa. Vaarana on, että tutkimuksellinen kiinnostus kohdistuu vain esimerkiksi huonosti voivien perheiden ja lasten paikantamiseen (toimeentulon, selviytymisen tai muiden senkaltaisten seikkojen pohjalta) ja siivuun jäävät ne erityistilanteet, jotka murtavat tavanomaisena pidettäviä lasten ja vanhempien huolenpito- ja kasvatussuhteita. Lastensuojelutarpeita synnyttävät ja ylläpitävät tilanteet eivät näy yksiselitteisesti toimeentulo-ongelmina tai työttömyytenä. Siksi esimerkiksi pienituloisimpia kotitalouksia tai monikertaisten syrjäytymisriskien kuormittamia perheitä paikantavat tutkimukset eivät välttämättä kerro lastensuojeluperheistä tai lastensuojelulapsista (esim. Sauli & al. 2002; Forssén & al. 2002). Laajastakin näkökulmasta ymmärrettävässä lastensuojelututkimuksessa tulisi kiinnittää riittävästi huomiota suppeasti ymmärretyn lastensuojelun erityiskysymyksiin.

Vuonna 1989 Marjatta Bardy listasi lastensuojelua koskettaviksi tutkimuksiksi vain muutamia pro gradu -tutkielmia. Tilanne on nyt toisenlainen lastensuojelututkimuksen määrän osalta. Silti edelleen suuri osa lastensuojelututkimuksista tehdään opinnäytetutkimuksina. Erityisesti väitöskirjojen lukumäärä on kasvanut. Tutkimustiedon kertyminen on tapahtunut yksittäisten tutkijoiden, oppiaineiden ja yksiköiden intresseistä käsin. Kokoava tai linjaava ote lastensuojelututkimukseen on ollut vähäistä, koska lastensuojelu ei ole selkeästi tematisoitunut eikä institutionalisoitunut osana ihmis- tai yhteiskuntatieteellistä tutkimusta. Kuitenkin esimerkiksi Norjassa on lastensuojelun tutkimusyksikkö, Ruotsissa jopa lastensuojelun laitoshuollon tutkimukseen erikoistunut yksikkö.

Itsestään selvästi lastensuojeluun liittyviä viimeaikaisia tutkimuksia ovat muun muassa seuraavat:

– Toimenpidepohjaiset tutkimukset. Tutkimuksen kiinnostuksen kohteena on ollut jokin erityinen osa lastensuojelun toimenpiteistä. Nimenomaan pakko- ja taanottoa on tutkittu (esim. Kaivosoja 1996; Kajava 1997; Saurama 2002).

– Työkäytäntötutkimukset. Tutkimuksessa on tarkasteltu lastensuojelun tekemisen käytäntöjä, nimenomaan asiantuntijatoimijoiden kannalta (esim. Oranen 1997; Heino 1997; Forsberg 1998).

– Asiakasasemaan liittyvät tutkimukset (esim. Valkonen 1995; Laurila 1999; Törrönen 1999; Bardy 2001; Viittala 2001; Pasanen 2001; Hukkanen 2002). Näissä tutkimuksissa on tutkittu pääasiassa asiakaina olevien ihmisten ominaispiirteitä ja asiakkuuden kulkua. Melko vähälle huomiolle on jäänyt asiakaina olevien lasten, nuorten, vanhempien ja muiden asianosaisten kokemusten ja näkemysten tutkimus (Laakso & Saikku 1998; Pösö 2003; Heino 2003), joskin teema saattaa olla yhtenä juonteena läsnä monissa tutkimuksissa.

– Lastensuojelun kehittämisprojektien arviointitutkimukset (esim. Nyqvist 1995; Hurtig 1999; Forsberg 2000 & 2002).

Edellä esiteltyjä lähellä ovat samanlaisia ongelmia muissa organisaatioissa – kuten lastenneuvolassa ja turvakodissa – käsittelevät tutkimukset (esim. Eskonen 2001; Paavilainen 1998) ja ongelmilla kuormitettuja elämäntilanteita jäljittävät tutkimukset (Pölkki 2001; Järventie 2001). Mainittava on myös monet lastensuojelun kehittämiseen kytkeytyvät hankkeet, joissa on uusia tutkimuksellisia avauksia (esim. Sava & Bardy 2002).

Oma lukunsa ovat erilaiset lasten ja nuorten hyvinvoinnin tilaa koskevat selonteot ja barometrit. Riitta Vornanen (2001, 33–35) paikantaa useanlaisia kokeiluja ja käytäntöjä lasten hyvinvointiselontekojen ja hyvinvointi-indikaattoreiden laatimiseksi. Hänen mukaansa voidaan erottaa pyrkimykset ottaa lapsi huomioon selontekojen, indikaattorikehittelyiden ja barometrien tietoa antavana subjektina yhtä lailla kuin asiantuntijälähtöisten kehittelyiden kohteena. Joskus lapsi- ja asiantuntijälähtöisyys ovat läsnä samanlaisesti. Esimerkiksi Anu Pekin ja Tuula Tamminen raportti ”Lapsen ehdoilla” (2002) korosti lapsilähtöisen tiedon tärkeyttä, vaikka informantteina toimivat asiantuntija-aikuiset (vrt. Törrönen 2001; Kiili 1998). Lastensuojelun kannalta lasten ja nuorten hyvinvoinnin tilaa koskevat barometrit tai hyvinvointiselonteot voivat jäädä etäisiksi, sillä niiden teemoitus käsittää usein ikäryhmää koskettavia, keskimääräisiä asioita (kuten esimerkiksi nuorten elinoloja käsittävä julkaisu ”Aikuis-tumisen pullonkaulu”, ks. Kuure 2001). Joko lastensuojelu tai erityisen haavoittavat tilanteet sivuutetaan tai niiden kuvaamiseen käytetään lastensuojelutilaston tietoja.

Lastensuojelututkimuksessa on monenlaisia teoreettisia valintoja kiintymyssuhdeteoriasta ja ekologisesta sosialisaatioteoriasta valta-analysiin.

Ominaista tutkimukselle ovat laadulliset orientaatiot. Selvästi oletetaan, että lastensuojelussa on sellaisia ilmiöitä, prosesseja ja toimijuuksia, joiden tutkimiseen tarvitaan laadullisen tutkimuksen mahdollistamia kysymyksenasetteluja ja aineistoja. Mitä suppeammin lastensuojelu on ymmärretty, sitä todennäköisemmin tutkimuksen orientaatio on laadullinen. Samoin voidaan väittää, että mitä suppeammin lastensuojelu on ymmärretty, sitä ohuemmin ja pirstaleisemmin tutkimustietoa on olemassa. Mitä yleisemmästä lasten ja perheen hyvinvoinnista tai sen murroskohdista on kyse, sitä moninaisempaa tutkimus on.

Tarinat lastensuojelusta

Kun lastensuojelusta tehdään tilastoja tai se asetetaan tutkimuksen kohteeksi, on mahdollista, että yksilölliset lasten ja nuorten elämänkohtalot ja arkiset tilanteet hukkuvat. Numeroihin piiloutuvat pahoinpidellyt vauvat, joista yhteiskunta pitää huolta läpi lapsuuden, psykoottisten vanhempien lapset, jotka saattavat tarvita kodin ulkopuolista hoitoa aika ajoin, päihde- ja rikoskierteessä itseään tuhoavat nuoret, joiden pakkohoito järjestetään lastensuojelulain nojalla vähän ennen kuin he täyttävät 18 vuotta. Lasten avun tarpeeseen, ikään ja kehitysvaiheeseen kohdennettua tilastotietoa ei ole saatavissa eikä olemassa olevassa tutkimuksessa ole vielä kohdistettu katsetta lastensuojelun sisäiseen kirjoon elämäntilanteiden osalta.

”Elämäni tarina” -julkaisu (Bardy & al. 2000) kokoaa lastenkodissa tai perhehoidossa varttuneiden kuvauksia lapsuudestaan. Lastensuojelukokemuksista pyydettiin kertomaan lehtien ja muiden vastaavien keinojen avulla. Tarinoita lähetettiin 26, kirjoittajien ikä vaihteli 12 vuodesta 76 vuoteen. Julkaistujen tarinoiden voima on vahva. Ne tuovat näkyviin lastensuojelusta asioita, jotka jäävät tilastojen, barometrien ja tutkimusten valtavirran sivuun. Yksi esimerkki on Petra Karhun seuraava kuvaus huostaanotosta, joka asettuu hänen elämäänsä skitsofreniaa sairastavan äidin kanssa:

”Huostaanotto on järkyttävä, repivä ja kauhea asia. Huostaanotolla on lapsen elämässä suuronnettomuuden mittasuhteet, vaikkakin se on välttämätön toimintatapa joissakin tilanteissa. Mutta on hirvittävää joutua revityksi pois äitinsä (isänsä) luota. On hirvittävää joutua itse haluamaan pois kotoa. On hirveää joutua kääntymään omaa äitiään vastaan. On hirvittävää joutua soittamaan poliisille, jotta nämä veisivät äidin pois.

Kahden ison, virkapukuisen poliisin välissä yksi pieni, raivopäinen äiti näyttää sääliä ja järkyttävältä. On hirvittävää pakottaa itsensä toimimaan niin, että oma äiti viedään pois, mutta moni lapsi joutuu toimimaan niin jatkuvasti.

Huostaanotettu lapsi on joutunut kohtaamaan tilanteista vaikeimman: hän joutuu kieltämään omat vanhempansa, kolmasti ja useamminkin. Hän joutuu kavaltamaan ja pettämään vanhempansa. Tästä aiheutuva syyllisyys ja häpeä ovat sen kokoisia asioita, että jos ne ylipäättään jaksaa edes havaita, on vain juuri ja juuri mahdollista että niitä vielä jaksaa ajatella.

Lapsi, joka kieltää vanhempansa, on tehnyt synnin. Kristinuskon kieltä käyttäkseni, tämä ’synti’ pitäisi jonkun ’vapahataa’. Jonkun pitäisi osoittaa lapselle, että hän ei ole syyllinen. Hänelle pitäisi osoittaa, että hänet hyväksytään täysin ja ehdoitta, ja että koska hän itse on itselleen tärkein henkilö, hänen tekonsa olla pois kotoa on oikeutettu. Lapsella on oltava tunne siitä, että hänellä on oikeus pelastaa itsensä olemalla pois kotoa. Jotta tähän päästään, tarvitaan tukevaa hoitoa.”

Petra Karhu (2000) tekee paitsi vaikuttavan kuvauksen huostaanottoon liittyvistä ristiriitaisista kokemuksista myös tärkeitä käsitteellisiä avauksia. Hän puhuu huostaanotosta suuronnettomuutena yksilön elämässä ja sen vaatimasta kriisihoidosta yksilön selviytymisen tukemiseksi. Tuolla viittauksella huostaanoton merkitysten intensiteetti tuodaan näkyville. Hän täsmentää suuronnettomuutta sillä, että lapsi joutuu kieltämään vanhempansa, koska hän joutuu haluamaan pois vanhempansa tai vanhempiensa luota. Pois haluaminen ja kotiin jäämisen toivominen ovat vahvasti läsnä yhtä aikaa. Suuronnettomuuden kokemukset ovat hänen mukaansa senkaltaisia, että ne vaativat erityistä tukea ja hoitoa lastensuojelun toimijoiden taholta.

Petra Karhu sanoittaa lastensuojelua uusiksi. Tutkimuksessa tämänkaltaiset uudelleensanoitukset ovat jääneet sivummalle. On vain harvoja tutkimuksellisia kannanottoja esimerkiksi huostaanottoa seuraavista kokemuksista (Laurila 1999; Valkonen 1995; Pösö 2003). Sanoitus eroaa lain-säädäntöpainotteisesti jäsennetystä ja käsitteellistetyistä lastensuojelunäkemyksestä. Se eroaa myös niistä teoreettisesti rakennetuista käsitteellistyksestä, joissa esimerkiksi lapsen ja vanhemman kiintymyssuhde nostetaan keskiöön (Sinkkonen & Kalland 2002). Tuolloin kiintymyssuhde asettuu ulkopuolisesti tarkasteltavaksi ja määrältään ja laadultaan arvioitavaksi, jopa mitattavaksi asiaksi. Lastensuojelua eläneiden tarinat elämästään tarjoavat kokemuksesta kirjoitetun kuvan lastensuojelusta, sen toimenpiteistä ja vaikutuksista.

Lastensuojelutyötä tekevien kokemuksista kertovaa kirjaa ei ole vielä kirjoitettu. On todennä-

köistä, että työn tekemisestä kertovat tarinat toivat näkyviin edellisistä eroavia kuvia ja tulkin-toja lastensuojelusta (ks. esim. Matinlompola 2002). Tätä voidaan ennakoida niiden tutkimusten pohjalta, joissa sosiaalityöntekijät raportoivat sosiaalityön muuttuvista asiantuntijuuksista ja asiantuntijuuden ehdoista (esim. Mutka 1998): sosiaalityön arjen ymmärrettäväksi ja merkitykselliseksi tekemisen kannalta tärkeitä ovat niin sanotut pienet, sosiaalityön kokemuksesta nousevat tarinat. Silloin lastensuojelukaan ei oletettavasti palaudu yksiviivaisesti esimerkiksi lainsäädännön määrittämään kehikkoon. Lastensuojelutyön tekeminen koskettaa tekijöitään monin tavoin. Pienissä kunnissa lastensuojelu voi ulottua tekijän kotiin ja omaan perheeseen yhteydenotoina ja jopa uhkauksina (Lehtinen 2001) ja joissakin tilanteissa lasten kokemukset tuntuvat kokeneellekin työntekijälle ylivoimaisilta kestävä (esim. Oranen 2001). Tämänkaltaisista kokemuksista puhutaan paljon silloin, kun mietitään lastensuojelun tilaa yksittäisissä toimipisteissä tai työkäytännöissä tai kun yksittäinen työntekijä tekee ratkaisuja toivotuista työpaikoista tai -tehtävistä, mutta kirjaamisen kautta ne eivät ole vielä tulleet laajemmin systematisoimaan lastensuojeluymmärrystä. Sitä(kin) voi pitää yhtenä merkittävistä lastensuojelutietoa koskevista puutteista.

Lukumäärät ja tarinat lastensuojelun tietopohjaa rakentamassa

Vuonna 2003 laaditussa Kansallisessa sosiaalialan kehittämisohjelmassa todetaan, että lastensuojeluun tarvitaan monivuotinen kehittämisohjelma (Heikkilä & al. 2003). Kun tuota kannanottoa tarkastelee lastensuojelua koskevan tiedon tuottamisen näkökulmasta, tuntuu kehittämisohjelma erittäin tarpeelliselta. Vaikka lastensuojelu on vahvasti yksilöiden elämään puuttuvaa julkisen järjestelmän vastuulla tapahtuvaa toimintaa, siitä on käytettävissä vain sangen niukkaa, satunnaista ja viranomais- ja toimenpidepohjaista tietoa. Suuri osa lastensuojelua koskevasta tiedosta on ns. hilaista tietoa, jota lastensuojelussa toimivien on vaikea kuvata ulkopuolisille. Lastensuojelun ”sisältä tietämisen” näkyväksi tekemisen sekä asiakkaiden ja etulinjan työntekijöiden kokemuksen esiin saamisen tapoja tuleekin voida kehittää ohjelmallisesti. Tarvitaan yhä enemmän ristivalotusta tilastollisesti kuvattavan ja laadullisen tiedon välille.

Tarkastellessaan kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon ohjausta Lasse Oulasvirta, Jukka Ohtonen ja Jari Stenvall (2002, 137) päätyvät kirjoittamaan siitä, että ohjaus edellyttää tehokasta ja ajantasaista informaatiojärjestelmää. Etenkin tilastotiedolle asettuu vaatimuksia ajantasaisuudesta, luotettavuudesta, olennaisuudesta ja riittävydestä johtopäätösten teon näkökulmasta. Lastensuojelussa tarvitaan niin yksilöllisiä asiakkauksia kuin toimenpiteitä koskevaa, mahdollisimman luotettavaa ja yhteismitallista määrällistä tietoa. Ohjaus- ja seurantaraporttien lisäksi tarvitaan tuota tietoa normien perustaksi. Lastensuojelu näyttää olevan sellainen toiminta-alue, jossa on tarpeellista normittaa esimerkiksi työprosessin kulkua, asiakkaiden ja työntekijöiden lukumääriä sosiaalitoimistoissa ja sijaishuollossa tavoitteellisten työskentelysuhteiden mahdollistamiseksi. Silloin numeroilla on myös näkyväksi tekemisen poliittisia merkityksiä.

Lastensuojelun tiedontarve ei kuitenkaan kiteydy ”kunnollisten” numeroiden tuottamiseksi. Tilastotiedot ovat tarpeellisia, niitä on monessa mielessä välttämätöntä koota samoin kuin myös arvioida ja kehittää niiden tuottamista. Keskeinen kysymys on se, mitä tieto lastensuojelusta on, keneltä ja miten sitä tietoa kerätään. Edellä olemme pyrkineet osoittamaan, että se, mitä lastensuojeluna ymmärretään, ei ole yksiselitteistä, ja siksi myös siihen kohdistuvat tietämisen tavat ja odotukset ovat moninaisia. Lastensuojelussa on aina alueita, jotka eivät vaivatta tule julkisiksi – niistä puhutaan usein lasten ja perheiden salaisuuksina – ja joiden kuvaamiseen löytyy heikosti välineitä ja sanoja. Siksi ehdotuksemme on, että samalla, kun numeroita – tilastoja – vahvistetaan, laajennetaan myös eri toimijoiden tarinoiden kuuntelemista osaksi vallitsevaa lastensuojeluymmärrystä. Vaikka lastensuojelussa on edelleen vain 1–4 prosenttia alaikäisistä, on lastensuojelussa oleminen niin poikkeuksellinen tila, että on yhteiskuntapoliittinen ja humaani velvollisuus tietää enemmän siitä, mitä ”lastensuojelu” on.

Jos palaamme siihen kysymykseen, missä määrin on perusteltua käyttää lastensuojelua koskevia tietoja – tilastoja tai yksittäisiä tarinoita – kuvaamaan lasten ja perheiden hyvinvoinnin tilaa tai niissä tapahtuneita muutoksia, on vastauksemme edelleen varauksellinen. Periaatteessahan huostaanoton tulisi muuttaa lapsen elämäntilannetta merkittävästi paremmaksi, ja siksi huostaan otettujen lasten lukumäärän tulisi kertoa lasten pa-

rantuneista elämäntilanteista. Meillä ei ole käytävissä välineitä, joilla voisimme arvioida, kuvaako huostaanotto hyvinvointia vai pahoinvointia. Psykososiaalinen eheytyminen on pitkä prosessi. Tilastojoukko sisältää vauvana huostaan otettuja lapsia, joiden elämä tilastovuonna, nuorena itsenäistyvänä opiskelijana on hyvin; se sisältää äskettäin vaikeista ja traumatisoivista tilanteista huostaan otettuja, kärsiviä lapsia, joiden tu-

TIIVISTELMÄ

Tarja Heino & Tarja Pösö: Tilastot ja tarinat lastensuojelun tietolähteinä

Artikkelin tarkoitus on pohtia yhtäältä sitä, millaista tietoa lastensuojelusta on saatavilla, ja toisaalta sitä, mitä olemassa oleva tieto kertoo. Kirjoittamisen ponttimena on toteamus lastensuojelua koskevien tilastotietojen käytöstä yhteiskunnan ja perheen tilaa koskevien kannanottojen pohjana.

Lastensuojelutilaston historia ja sen tuottamisen nykykäytännöt korostavat tilastotiedon tärkeyttä, mutta asettavat varauksia sille, mitä tiedoista voidaan tulkita. Esimerkkeinä olevien kuntien omassa tiedontuotannossa lastensuojelua koskeva tieto on hyvin marginaa-

levaisuus on täysin avoin. Uusien huostaanottojen ja sijoitusten voisi siten ajatella sekä indikoivan kriittisiä tilanteita että kuvaavan muutoksia herkemmin kuin kokonaislukujen. Se, kuinka monen lapsen hyvinvointia huostaanotto ja sijoitus kodin ulkopuolelle kuvaavat ja mikä näitä tapauksia yhdistää, jää kuitenkin tiedon puuttuessa edelleen odottamaan vastausta.

lista ja sen painopiste on edelleen lastensuojelutyötä tekevien työntekijöiden henkilökohtaisessa ja keskinäisessä tietämisessä. Se tieto, jota lastensuojelututkimuksena on puolestaan tuotettu, on edelleen – kasvusta huolimatta – satunnaista. Edellisen kaltaiset lastensuojelutiedon lähteet tuovat näkyviin erilaisia asioita kuin lastensuojelusta kirjoitetut henkilökohtaiset, kokemukselliset tarinat.

Artikkeli päättyy toteamaan, että lastensuojelua koskevaa tietoa tulee paitsi lisätä myös kehittää hallitusti monialaisesti ja -näkökulmaisesti. Tällä hetkellä on puute sellaisesta tiedosta, jonka resursoimana lastensuojelua vahvasti yksilöihin puuttuvana toimintana voidaan kehittää, ohjata ja arvioida.

KIRJALLISUUS

- ATKINSON, J. MAXWELL: *Discovering Suicide. Studies in the Social Organization of Sudden Death.* London & Basingstoke: Macmillan, 1978
- BARDY, MARJATTA: *Uhat, uhrit ja arjen sankarit.* Julkaisuja 2. Helsinki: Sosiaalihalitus, 1989
- BARDY, MARJATTA: *Pikkulapsen sijoitus oman kodin ulkopuolelle – syrjäytymisen ja liittymisen lähtökohtana.* S. 47–82. Teoksessa: Järventie, Irmeli & Sauli, Hannele (toim.): *Eriarvoinen lapsuus.* Helsinki: WSOY, 2001
- BARDY, MARJATTA & BARKMAN, JOHANNA & JANHUNEN, TARJA (toim.): *Elämäni tarina.* Lukemisto lapsuuden kokemuksista lastenkodissa ja perhehoi-dossa. Helsinki: Stakes, 2000
- BERRIDGE, DAVID: *Foster Families.* P. 169–176. In: Foley, Pam & Roche, Jeremy & Tucker, Stanley (eds.): *Children in Society. Contemporary Theory, Policy and Practice.* Basingstoke: Open University Press, 2001
- CICOUREL, AARON V.: *The Social Organization of Juvenile Justice.* New York: Wiley, 1968
- ESKONEN, INKERI: *Miten lapset kertovat läheisiin suhteisiin liittyvästä väkivallasta? Lasten terapiaryhmässä käyttämien kerrontatapojen analyysi.* Janus 9 (2001): 1, 22–39
- FORSBERG, HANNELE: *Perheen ja lapsen tähden.* Et-nografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakult-

tuurista. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 1998

- FORSBERG, HANNELE: *Lapsen näkökulmaa tavoittamassa.* Arviointitutkimus turvakotien lapsikeskeisyyttä kehittävästä projektista. Julkaisu 24. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 2000
- FORSBERG, HANNELE: *Lasten asiakkuudet ja kokemukset turvakodeissa.* Arviointitutkimus Lapsen aika-projektista. Julkaisu 31. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 2002
- FORSBERG, HANNELE & NÄTKIN, RITVA: *Perhe murroksessa.* Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 2003
- FORSSEN, KATJA & LAINE, KAARINA & TÄHTINEN, JUHANI: *Hyvinvoinnin tekijät ja uhat lapsuudessa.* S. 81–106. Teoksessa: Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.): *Marginaalit ja sosiaalityö.* Jyväskylä: SoPhi, 2002
- FOUCAULT, MICHAEL: *Tarkkailla ja rangaista.* Helsinki: Otava, 1980
- VOGT GRINDE, TURID: *Barnevern i Norden. Samfunnets respektive familiens ansvar for barna.* Oslo: NORD, Nordisk Ministerråd, 1985
- VOGT GRINDE, TURID: *Barn og barnevern i Norden. Samfunnets respektive familiens ansvar for barna.* Oslo: TANO, 1989
- HACKING, IAN: *Lasten hyväksikäytän muodostaminen ja muovaaminen.* Teoksessa: Hänninen, Sakari &

- Karjalainen, Jouko (toim.): Biovallan kysymyksiä. Kirjoituksia köyhyyden ja sosiaalisten uhkien hallinnoimisesta. Tampere: Gaudeamus, 1997
- HEIKKILÄ, MATTI & KAAKINEN, JUHA & KORPELAINEN, NIINA: Kansallinen sosiaalialan kehittämissuunnitelma. Selvityshenkilöiden loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2003: 11. Helsinki 2003
- HEINO, TARJA: Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Sosiaalityöntekijän tuottama määrittely lastensuojelun asiakkaaksi. Tutkimuksia 77. Helsinki: Stakes, 1997
- HEINO, TARJA: Sijoitukset sukulaisperheisiin lastensuojelussa. Aiheita 19/2001. Helsinki: Stakes, 2001
- HEINO, TARJA: Kokemuksia läheisneuvonpidosta. Päiväkirja-aineiston raportointi. Aiheita 4/2003. Helsinki: Stakes, 2003
- HESTBÆK, ANNE-DORTHE: Tvangsbringelser i Norden. En komparativ beskrivelse af de nordiske landes lovgivning. København: Socialforskningsinstituttet, 1998
- HUKKANEN, RAIIJA: Psychosocial Problems of Children placed in Children's Homes. Ser. D. Osa 524. Turku: Turun yliopisto, 2002
- HURTIG, JOHANNA: Huvitusta, hyvitystä vai hyödyllistä? Lastensuojelullisen perhekuntoutuksen arviointia. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 30. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 1999
- HÄNNINEN, SAKARI & KARJALAINEN, JOUKO (toim.): Biovallan kysymyksiä. Kirjoituksia köyhyyden ja sosiaalisten uhkien hallinnoimisesta. Tampere: Gaudeamus, 1997
- JÄRVENTIE, IRMELI: Eriarvoisen lapsuuden muotokuva. Teoksessa: Järventie, Irmeli & Sauli, Hannele (toim.): Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WSOY, 2001
- KAINULAINEN, SAKARI & RINTALA, TAINA & HEIKKILÄ, MATTI: Hyvinvoinnin alueellinen erilaistuminen 1990-luvun Suomessa. Tutkimuksia 114. Helsinki: Stakes, 2001
- KAIVOSOJA, MATTI: Pakko auttaa. Julkaisuja 2. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 1996
- KAJAVA, MIRJA: Lapsen etu huostaanotto-prosessissa. Tutkimus pakkohuostaanotoista. Acta Universitatis Ouluensis E. Scientiae Rerum Socialium 26. Oulu: Oulun yliopisto, 1997
- KALLINEN-KRÄKIN, SALME (toim.): Sosiaalityö näkyväksi. Aiheita 3/2001. Helsinki: Stakes, 2001
- KARHU, PETRA: Tuntemisesta tunnottomaksi. S. 107–121. Teoksessa: Bardy, Marjatta & Barkman, Johanna & Janhunen, Tarja (toim.): Elämäni tarina. Helsinki: Stakes, 2000
- KAUPPINEN, SARI: Lastensuojelun tilastaselvitys – kuntakysely kesällä 1994. Aiheita 32/1994. Helsinki: Stakes, 1994
- KAUPPINEN, SARI & NISKANEN, TAPANI: Yksityinen palvelutuotanto sosiaali- ja terveydenhuollossa. Raportteja 274. Helsinki: Stakes, 2003
- KIILLI, JOHANNA: Lapset ja nuoret hyvinvointinsa asiantuntijoina. Raportti hyvinvointi-indikaattoreiden kehittämisestä. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen yhteiskuntapolitiikan työpapereita nro 105. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 1998
- KIVINEN, TARJA: Lastensuojelun moninaisuus. Pitkittäiselvitys lasten asiakkuudesta. Raportteja 59. Helsinki: Sosiaali- ja terveyshallitus, 1992
- KIVINEN, TARJA: Valikoituminen lastensuojelun asiakkaaksi. Näkökulmia asiakkuuden määrittymiseen. Tutkimuksia 45. Helsinki: Stakes, 1994
- KIVINEN, TARJA & HEINONEN, PEKKA: Lastensuojelu vuonna 1987. Väliraportti 28.2.1990. Sosiaalihuollituksen raporttisarja nro 11. Helsinki: Sosiaalihuollitus, 1990
- KUMPULAINEN, AILA: Viiden suurimman kaupungin lastensuojelun sijaishuollon palvelujen ja kustannusten vertailu 2001. Viisikko-työryhmän julkaisusarja 2/2002. Helsinki: Viisikko-työryhmä, 2002
- KUURE, TAPIO (toim.): Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorten elinolot –vuosikirja. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Nuorisosaian neuvottelukunta, Stakes, 2001
- KÄÄRIÄINEN, JUHA: Hyvinvointi ja palvelut. Sarja A:265. Pori: Satakuntaliitto, 2002
- LAAKSO, RIITTA & SAIKKU, PEPPI: Hyvä huostaanotto? Aiheita 28/1998. Helsinki: Stakes, 1998
- LAURILA, ANJA: Toinen mahdollisuus. Acta Universitatis Tampereensis 701. Tampere: Tampereen yliopisto, 1999
- LEHTI, MARTTI: Henkirikokset 1998–2000. Tilastokeskus. Oikeus 2002:14. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 194. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos ja Tilastokeskus, 2002
- LEHTINEN, TUULA: Pienen kunnan sosiaalityöntekijä valtasuhteiden verkostossa. Omakohtaisen kokemuksen analyysi. Julkaisematon sosiaalityön lisensiaatintutkimus. Tampere: Tampereen yliopisto, 2001
- MATINLOMPOLO, UNTO: Pahan keskellä. S. 18–41. Teoksessa: Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.): Pahan kosketus. Ihmissyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Jyväskylä: PS-kustannus, 2002
- MUTKA, ULLA: Sosiaalityön neljäs käänne. Asiantuntijuuden mahdollisuudet vahvan hyvinvointivaltion jälkeen. Jyväskylä: SoPhi, 1998
- NYQVIST, LEO: Onnistuuko räättälöity työ nuorisohuollossa? Tutkimuksia, sarja A6. Turku: Turun yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos, 1995
- O'BRIEN, NANCY & MCCLELLAN, THOMAS & ALFS, DIANE: Data Collection: Are Social Workers Reliable? Administration in Social Work 16 (1992): 2, 89–99
- ORANEN, MIKKO: Semmonen pikkunen huoli. Janus 5 (1997): 1, 3–25
- ORANEN, MIKKO (toim.): Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Julkaisuja 30. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 2001
- OULASVIRTA, LASSE & OHTONEN, JUUKA & STENVALL, JARI: Kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon ohjaus. Tasapainoista ratkaisua etsimässä. Julkaisuja 19. Helsinki. Sosiaali- ja terveysministeriö, 2002
- PAAVILAINEN, EIJA: Lasten kaitoinkohtelu perheessä. Perheen toiminta ja yhteistyö perhettä hoitavan terveydenhoitajan kanssa. Acta Universitatis Tampereensis 604. Tampere: Tampereen yliopisto, 1998

- PASANEN, TIMO: Lastenkodin asiakaskunta tutkittavana. Acta Universitatis Turkuensis C 170. Turku: Turun yliopisto, 2001
- PEKKI, ANU & TAMMINEN, TUULA: Lapsen ehdoilla. Tutkimusjulkaisut nro 33. Vammala: Kunnallisalalan kehittämissektori, 2002
- PRINGLE, KEITH: Children and Social Welfare in Europe. Buckingham: Open University Press, 1998
- PÖLKKI, PIRJO: Oppilaiden syrjäytymisuhkien tunnistaminen ja ehkäisy peruskoulun haasteena. S. 125–146. Teoksessa: Järventie, Irmeli & Sauli, Hannele (toim.): Eriarvoinen lapsuus. Helsinki: WSOY, 2001
- PÖSÖ, TARJA: Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Julkaisematon käsikirjoitus, 2003
- RANTALAIHO, LIISA: Paljaita faktoja? S. 11–26. Teoksessa: Paananen, Seppo & Juntto, Anneli & Sauli, Hannele (toim.): Faktajuttu. Tilastollisen sosiaalitutkimuksen käytännöt. Tampere: Vastapaino, 1998
- SAULI, HANNELE & BARDY, MARJATTA & SALMI, MINNA: Elinolojen koventuminen pikkulapsiperheissä. S. 32–61. Teoksessa: Heikkilä, Matti & Kautto, Mikko (toim.): Suomalaisten hyvinvointi 2002. Helsinki: Stakes, 2002
- SAURAMA, EIJA: Vastoin vanhempien tahtoa. Tutkimuksia 2002: 7. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 2002
- SAVA, INKERI & BARDY, MARJATTA (toim.): Taiteellinen toiminta, elämäntarinat ja syrjäytyminen. Työpaperit F 21. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu, 2002
- SINKKONEN, JARI & KALLAND, MIRJAM (toim.): Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 2002
- SIPILÄ, JORMA: Nuorten poikkeava käyttäytyminen ja yhteisön rakenne. Yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia A1. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 1982
- TILASTOTIEDOTE 16/2003. Lastensuojelu 2002. www.stakes.fi/tilastot
- TÖRRÖNEN, MARITTA: Lasten arki laitoksessa. Helsinki: Helsinki University Press, 1999
- TÖRRÖNEN, MARITTA: Eri-ikäiset ja -arvoiset lapset. S. 58–84. Teoksessa: Törrönen, Maritta (toim.): Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Helsinki: Pelastakaa Lapset – Rädda Barnen ry., 2001
- VALKONEN, LEENA: Kuka on minun vanhempani? Perhehoitonuorten vanhempisuhteet. Tutkimuksia 52. Helsinki: Stakes, 1995
- VIITTALA, KAISU: ”Kyllä se tommosellaki lapsella on kovempi urakka.” Sikiöaikana alkoholille altistuneiden huostaanotettujen lasten elämäntilanne, riskiprosessit ja suojaavat prosessit. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2001
- VORNANEN, RIITTA: Lasten hyvinvointi. S. 20–41. Teoksessa: Törrönen, Maritta (toim.): Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Helsinki: Pelastakaa Lapset – Rädda Barnen ry., 2001.